

Publicēts: Baltic Journal of Psychology, 2008

Bērnu piesaistes stāstījumi un vardarbības pieredze

Laura Pirsko

Latvijas Universitāte

Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte

e-pasta adrese korespondencei: laura.pirsko@gmail.com

Abstrakts

Pētījuma mērķis bija izpētīt vai ir kādas virstēmas (main themes) Latvijas bērnu stāstījumos, kas ir saistīti ar bērnu uzrādīto emocionālo un fizisko vardarbības pieredzi ģimenē. Pētījumā piedalījās 76 piektās klases skolēni. Viņiem, kā stimulumateriāls, tika piedāvāti piesaistes stāstiņu sākumi, kurus viņiem vajadzēja pabeigt, izstāstot, kas notika tālāk. Skolēni arī aizpildīja aptaujas anketu, novērtējot savu vardarbības pieredzi ģimenē. Pētījuma rezultāti rāda, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp izdalītajām virstēmām stāstījumos, bērniem, kuri ir cietuši no vardarbības salīdzinājumā ar bērniem, kuri nav cietuši no vardarbības. Pētījuma rezultātā ir izveidota jauna stāstījumu analīzes sistēma, kuru pilnveidojot, būtu iespējams, nonākt pie jauna izpētes instrumenta, kuru varētu izmantot gan zinātniskajā darbībā, gan praktiskajā klīniskajā darbā.

Atslēgvārdi: piesaistes stāstījumi, piesaistes reprezentācijas, vardarbības pieredze.

Šajā rakstā tiek piedāvāta inovatīva metode kā novērtēt bērnu piesaistes stāstījumus, kas palīdz labāk izprast bērnu-vecāku savstarpējās attiecības, tai skaitā bērnu vardarbības pieredzi ģimenē. In order to place this discussion in context, readers are first reminded of the arguments presented throughout the papers in this issue on the foundations of the secure base script construct.

Piesaistes attiecības. Boulbijs uzskata, ka tieksme veidot ciešas emocionālas attiecības ir cilvēka iedabas pamatkomponents. Piesaistes modelis veidojas dzīves pirmajos gados. To attīstību būtiski ietekmē kādas attiecības veidojas starp bērnu un viņa primāro aprūpētāju, kas tipiski ir viņa māte. Drošas piesaistes attiecību attīstību veicina atbalstošas, ierosinošas un kooperatīvas attiecības sākumā ar primāro aprūpētāju (tipiski ar māti). (Boulbijs, 1988; Posada, Kaloustian, Richmond, & Moreno, 2007). Visbiežāk piesaistes figūras un bērna attiecību kvalitāte nemainās, un līdz ar to, parasti, piesaistes modeļi pakāpeniski nostiprinās arvien spēcīgāk, kā rezultātā cilvēks savā turpmākajā dzīvē, pilnīgi vai daļēji, veido attiecības saskaņā ar šo modeli (Boulbijs, 1988). Drošas piesaistes attiecību attīstību var kavēt: attiecību pārrāvums vai pārtraukums, vardarbīga izturēšanās pret bērnu, apkārtējo apstākļu ietekme uz pašreizējām bērna un mātes savstarpējām attiecībām, nedrošas piesaistes interiorizācija. Tas bērnam var attīstīt dažādas nelabvēlīgas izmaiņas, kuras skar viņa personības un emocionālo sfēru. (Bowlby, 1969; Waters, & Cummings, 2000). Vispārīgi, bērnībā izveidotā piesaistes drošības izjūta tiek saistīta ar sociālo kompetenci, autonomiju, atbilstošu pašvērtējumu, starppersonālo funkcionēšanu, kognitīvo attīstību un psiholoģisko labklājību pusaudžu gados un tālākajā dzīvē. (Crowell, & Treboux, 1995; Allen & Hauser, 1996; Allen et al., 2007).

Saskaņā ar Boulbija teoriju (Bowlby, 1969, 1973, 1980) priekšstats (reprezentācija) par piesaiste figūru veidojas agrā bērnībā. Boulbijs šos priekšstatus (reprezentācijas) nosauca par „reprezentāciju modeļiem” vai „iekšējiem darbības modeļiem”, kurus viņš apraksta kā mentālas konstrukcijas, kas veido personības pamatni. Iekšējais darbības modelis ir mentāls atspoguļojums, mentālu priekšstatu kopums, kas izveidots no pieredzes, kas balstās uz agrīnā vecumā piedzīvoto aprūpi. Tas nodrošina sevis uztveres un mijiedarbības ar citiem struktūru. Līdz ar to iekšējais darbības modelis ir agrīnās pieredzes vispārinājums par sevi, citiem un apkārtējo pasauli. Šie modeļi veidojas atbilstoši bērna atkārtotai ikdienas pieredzei ar piesaistes figūru. Bērnā nobriestot, iekšējās darbības modeļi visu laiku tiek apstiprināti apkārtējā vidē, tādēļ tie nostiprinās, un kļūst arvien noturīgāki. Papildus šie modeļi var pastiprināt arī paši sevi. Bērna uzvedības izpausmes tiek vadītas izejot no iekšējā darbības

modeļa, kas rada ekspektācijas, ka attiecības norisināsies saskaņā ar tā noteiktajiem nosacījumiem. Tas savukārt, pastiprinās jau esošo iekšējās darbības modeli un palielinās iespēju, ka šāda uzvedība turpināsies arī turpmāk (Belsky & Cassidy, 1994).

Vardarbība pret bērnu. Vardarbīga izturēšanās pret bērnu ietekmē arī vecāku un bērnu attiecības plašākā kontekstā. Vecāku fiziski vardarbīga izturēšanās pret bērnu, fiziska sodīšana samazina bērnu uzticēšanos vecākiem, kā arī mazina drošās piesaistes izjūtu (Posada, & Pratt, 2008)

Bērni, kuri ir cietuši no vardarbības uzrāda daudz augstāku uzvedības un emocionālo problēmu līmeni. Viņi uzrāda daudz nozīmīgākas gan internālās (iekšējās), gan eksternālās (ārējās) uzvedības problēmas (Shonk & Cicchetti, 2001, Stirling, Amaya-Jackson, & Amaya-Jackson, 2008), daudz vairāk disciplīnas problēmas skolā (Kendall-Tackett & Eckenrode, 1996), depresijas un trauksmes simptomus (Cerezo & Frias, 1994; Harkness, Lumley, & Truss, 2008; Webb, et al., 2007). Turklāt viņi ir daudz agresīvāki pret saviem vienaudžiem vai arī daudz sociāli izolētāki (Prino & Peyrot, 1994; Shields, Ryan, & Cicchetti, 2001; Reading, 2008), un viņiem ir nabadzīgākas sociālās iemaņas (Levendosky, Okun & Parker, 1995), viņiem ir daudz lielākas iespējas būt atstumtiem no saviem vienaudžiem vai arī kļūt par to agresivitātes upuriem, turklāt viņiem ir arī lielākas grūtības ar emociju regulāciju (Shields, Ryan, & Cicchetti, 2001).

Bērnu stāstījumi. Viens no veidiem kā pētīt piesaistes attiecības bērniem un pusaudžiem ir analizēt bērnu piesaistes stāstījumus (Holmberg, Robinson, Corbitt-Prise, & Wiener, 2007; Robinson, 2007), kas tiek uzskatīta par ticamu metodi, lai noskaidrotu, ko bērni domā un kā viņi jūtas par sev svarīgām attiecībām (Robinson, 2007). Stāstījumu analīze sniedz lielu ieguldījumu piesaistes (Bretherton, Ridgeway, & Cassidy, 1990; Green, Stanley, Smith, & Goldwyn, 2000; Oppenheim & Waters, 1995; Steele et al., 2003; Verschueren, Marcoen, & Schoefs, 1996), agrīno internalizāciju (Buchsbbaum & Emde, 1990; Emde, 1994; Oppenheim, Emde, Hasson, & Warren, 1997) un bērnu uzvedību regulējošo procesu ģimenē izpēti (Grych, Wachsmuth-Schlaefel, & Klockow, 2002; Oppenheim, Emde, & Warren, 1997; Zahn-Waxler, et. al., 1994).

Stāstījumos iegūtajām atbildēm tiek atrasta saistība ar emocionāliem, uzvedības vai psihopatoloģiskiem simptomiem (Greenberg, DeKlyen, Speltz, & Endriga, 1997; Macfie, Cicchetti, & Toth, 2001; Warren, Oppenheim, & Emde, 1996; Warren, Emde, & Sroufe, 2000; Toth, Cicchetti, Macfie, Rogosch, & Maughan, 2000;). Bērnu stāstījumi ir izmantoti, lai pētītu uzvedības traucējumu saistību ar netipiskām vecāku audzināšanas metodēm, dezorganizēto piesaisti un citu cilvēku nodomu interpretāciju (Green, Stanley, & Peters,

2007; Hill, Fonagy, Lancaster, & Broyden, 2007), depresiju un garastāvokļa traucējumus (Belden, Sullivan, & Luby, 2007; Beresford, Robinson, Holmberg, & Ross, 2007). Piesaistes stāstījumi ir analizēti saistībā ar vardarbības pieredzi (Page & Bretherton, 2001; Toth, Cicchetti, Macfie, & Emde, 1997) un vardarbību vecāku starpā (Schechter et al., 2007). Šo pētījumu rezultāti norāda, ka internalizētajai drošības izjūtai ir izšķirošo loma.

Piesaistes stāstījumos iegūtā informācija tiek izmantota gan psiholoģiskajā izpētē, gan intervences/terapijas plāna izveidei (Hodges, Steele, Hillman, & Henderson, 2003; Olds et al., 2004; Robinson, Herot, Haynes, & Mantz-Simmons, 1999; Toth, Maughan, Manly, Spagnola, & Cicchetti, 2002). Ar vien vairāk tiek diskutēts par bērnu stāstījumu lomu individuālajā izpētē gan bērnu psihiatrijā, gan psiholoģijā (Robinson, 2007).

Eksistē vairāki instrumenti, kas satur piesaistes stāstījumus: MacArthur Story Stem Battery (Bretherton, Ridgeway, & Cassidy, 1990), Manchester Child Attachment Story Task (Green, Stanley, Smith, & Goldwyn, 2000), the Doll Play Interview (Murray, Woolgar, Briers, & Hipwell, 1999) and „Rochester Parenting Stories”,. (Shields, Ryan, & Cicchetti, 2001). Visās šajās metodēs ir izmantots līdzīgs pamatstāstījuma izveidošanas princips. Tas satur emocionāli sarežģītas, neviennozīmīgas, situācijas aprakstu, kam būtu jāaktivizē bērna impulsīvās atbildes, kas atklāj bērna internalizācijas. Visās metodēs saturiski tiek novērtētas empātija un sociāli atbilstošas (prosocial) un antisociālas reprezentācijas. Uzmanība tiek pievērsta arī stāstījumu struktūrai, vērtējot to iekšējo saskaņotību (coherence), uzbūvi, dezorganizētību (disorganization) un izvairīšanos Dažkārt, analizējot stāstījumus, īpaša uzmanība tiek pievērsta konkrētām tēmām vai atsevišķām detaļām, kas parādās stāstījumos (Robinson, 2007).

Analizējot bērnu veidotos piesaistes stāstījumus ir jāņem vērā aizsardzības mehānismu darbība. Bērniem ar nedrošu piesaisti ir tendence biežāk savas emocijas vai nu pārmērīgi kontrolēt un regulēt, tās neizpaužot vai noliedzot, jeb arī nepietiekoši regulēt, kā rezultātā šīs emocijas kļūst pārmērīgi intensīvas un neadekvātas. Bērni ar nedrošu piesaisti visbiežāk veido idealizētus stāstījumus saistībā ar bērnu-vecāku attiecībām (Clyman, 2003), kas ir saistīts ar aizsardzības mehānismu darbību, visbiežāk izstumšanu un noliegšanu, kas visbiežāk izpaužas kā izvairīšanās no stāstījuma stāstīšanas, nabadzīgu un neizvērstu stāstījumu veidošana (Kaplan & Cassidy, 1985; Boulbjijs, 1988; Dozier & Kobak, 1992; Dozier & Lee, 1995; Pianta et al., 1996; Burge et al., 1997; Sroufe, 2003). Tas var būt saistīts ar bērna vēlmi izvairīties no distresa, ko rada pamatstāstījumā aprakstītais konflikts, kas īpaši izteikts ir bērniem ar dezorganizēto piesaisti (Macfie, Cicchetti, & Toth, 2001), kā arī

bērniem, kuru ģimenēs ir vērojama vardarbība pieaugušo starpā (Schechter et al., 2007) un bērniem ar garastāvokļa traucējumiem (Beresford et al., 2007).

Pētnieki, kas nodarbojas ar bērnu piesaistes stāstījumu izpēti, uzsver, ka nepieciešams turpināt bērnu stāstījumu izpēti ar mērķi padarīt tos izmantojamākus bērnu individuālajā izpētē, veicot psiholoģisko vai psihiatrisko izpēti, paplašināt stāstījumu satura izpēti, akcentējot konkrētas tēmas, kas parādās stāstījumos saistībā ar dažādiem emocionāliem traucējumiem, tādejādi paplašinot saturu atspoguļojošās dimensijas, noteikt tipiskās un netipiskās, reti lietotās stāstījumu atbildes, pilnveidot kodēšanas sistēmu, kas vienlīdz labi atainotu gan stāstījumu struktūru, gan saturu, veikt pētījumus, kuros tiktu izmantoti piesaistes stāstiņu metodes ar dažādām bērnu grupām, veidojot reprezentablas izlases un ņemot vērā konkrētās kultūrvides kontekstu (Robinson, 2007).

Vairāki pētnieki atzīmē, ka izmantojot tikai autoru piedāvātās stāstījumu metodes ir liela iespēja pazaudēt unikālo materiālu, kas ir ietverts bērna stāstījumā. Tādēļ nepieciešams attīstīt tādas stāstījumu analīzes sistēmas, kas palīdzētu pēc iespējas precīzāk uztvert visas stāstījuma struktūras un saturiskās nianšes, kā arī analīzes principiem jābūt pielāgotiem dotajai kultūrvidei (Robinson, 2007; Green, Stanley, & Peters, 2007).

"Ročesteras vecāku stāstiņi" ir viena no metodēm ar, kuras palīdzību ir iespējams iegūt bērna stāstījumus par tēmām, kas saistītas ar bērnu vecāku savstarpējām attiecībām, un līdz ar to, piekļūt mentālajām reprezentācijām, kas saistītas ar šīm attiecībām.

Ņemot vērā, augstāk minētos iemeslus, tika izvērsta detalizēta „Ročesteras vecāku stāstiņu” satura analīze, veidojot jaunu stāstījumu analizēšanas sistēmu, kura koncentrējās uz bērnu stāstījumu atsevišķām detaļām. Pētījuma jautājums: vai pastāv virstēmas Latvijas bērnu stāstījumos, kas ir saistīti ar bērnu uzrādīto emocionālo un fizisko vardarbības pieredzi ģimenē. Pētījumā tika izvirzīti arī papildus jautājumi: vai pastāv atšķirības starp lietotajām kategorijām bērniem, kuri ir un, kuri ir nav cietuši no vardarbības; kādas kategorijas Latvijas bērnu stāstījumos, tiek lietotas visbiežāk un visretāk.

Metode

Pētījuma dalībnieki

Pētījumā piedalījās 76 piektās klases skolēns (49% meitenes un 51% zēni) no 11 līdz 13 gadu vecumam (vidējais vecums 11,25, SD 0,69) no dažādām Latvijas rajonu centru pilsētām un Rīgas.

Instrumenti

Bērnu piesaistes stāstījumi. Lai iegūtu bērnu piesaistes stāstījumus tika izmantoti "Ročesteras vecāku stāstiņi" („Rochester Parenting Stories”), kurus izveidoja A.Šildsa, R.Raijans, un D.Čiketī (Shields, Ryan, & Cicchetti, 2001).

Šī pētījuma metode Latvijā pirmo reizi ir pielietota šī pētījuma ietvaros. Tā tika tulkota un tika veikts pilotāžas pētījums, pēc kura tika izslēgts viens no nepabeigtajiem stāstiņiem, jo tas nebija piemērots Latvijas apstākļiem. Oriģinālā tiek piedāvāti astoņi nepabeigti stāstiņi, no kuriem 5 ir vērsti uz attiecību izpēti ar māti, bet 3 attiecību izpētei ar tēvu. Šajā pētījumā tika izmantoti 7 stāstiņi, no kuriem 4 bija vērsti attiecību izpētei ar māti, bet 3 attiecību izpētei ar tēvu.

Katram nepabeigtajam stāstiņam ir savs scenārijs un tas ietver vecāka un bērna mijiedarbību. Katrs nepabeigtais stāstiņš satur divdomīgu, potenciāli vecāku iejūtību vai konfliktu izraisošu situāciju. Piemēram, „Kādu dienu, kad bērns palīdzēja mazgāt traukus, viņam nokrita uz grīdas divi šķīvji un saplīsa. Kad bērns mēģināja pacelt lauskas, viņš sagrieza roku, tā asiņoja. Māte izdzirdēja troksni, un ātri devās uz virtuvi. Kas notika tālāk?”.

Ročesteras vecāku stāstiņi fokusējās uz vecāku un bērnu mijiedarbību, bet nevis uz seperāciju un atkal satikšanos, kā tas bija sākotnējos piesaistes attiecību novērtēšanas kontekstos zīdaiņa un maza bērna vecumā. Vecāku - bērnu attiecību kvalitāti, jaunākās skolas vecuma posmā, efektīgāk ir novērtēt aplūkojot plašāku audzināšanas mijiedarbības diapazonu (Cicchetti, Cummings, Greenberg, & Marvin, 1990; Lieberman, Doyle, & Markiewicz, 1999). Tādēļ, stāstiņi tika izstrādāti, lai tie uzrunātu emocionāli spēcīgas tēmas, kurās centrālo vietu ieņem vecāku - bērnu attiecības. Šie stāstiņi fokusējas uz konfliktu risināšanu, disciplinēšanu, autonomijas epizodēm, un uz bērna vajadzību pēc palīdzības un komforta distresa laikā. Pētījumi rāda, ka skolas vecuma bērnu reprezentācijas attiecībā uz aprūpētājiem var tikt efektīgi novērtētas ar dažādu metožu palīdzību, un nav nepieciešams uzsvērt seperācijas un atkal apvienošanās kontekstu (Cassidy et. al., 1996; Fury, Carlson, & Sroufe, 1997; Kerns et al., 1996).

Bērnu vardarbības pieredze. Lai iegūtu informāciju par bērnu vardarbības pieredzi ģimenē, tika izmantota „Bērnības traumas aptauja” („Childhood Trauma Questionnaire”), ko

izstrādājis D. Bernsteins (Bernstein et al., 1994) Aptauja sastāv no 37 apgalvojumiem par dažādiem bērnu-vecāku attiecību aspektiem – par atbalstošām attiecībām, par emocionālas vai fiziskas vardarbības izpausmēm, kā arī par seksuālu vardarbību (ģimenē vai ārpus ģimenes). Respondentiem ir jānovērtē katrs apgalvojums pēc 5-punktu Likerta skalas (no 1 = „nekad” līdz 5 = „ļoti bieži”). Šī pētījuma ietvaros tika izmantoti novērtējumi, kas attiecas uz emocionālu vardarbību (8 apgalvojumi, piemēram, „izsmēja vai pazemoja”) un fizisku vardarbību (10 apgalvojumi, piemēram, „sita”, „piekāva”). Sākotnēji bija plānots pētījumā iekļaut arī bērnus, kas cietuši no seksuālas vardarbības (5 apgalvojumi), bet tādēļ, ka tikai 1 no pētījuma dalībniekiem atzīmēja šādu pieredzi, tad šī respondenta dati netika izmantoti pētījuma analīzē.

Emocionālās un fiziskās vardarbības skalu rezultāti tika aprēķināti pēc principa, kas izveidots sadarbojoties ar vardarbības pētniecības speciālistiem ASV un, kas izmantots iepriekšējos pētījumos Latvijā (Sebre, et al, 2004). Saistībā ar emocionālās vardarbības apgalvojumiem, ja bērns atzīmēja „bieži” vai „ļoti bieži”, jeb arī „dažreiz” saistībā ar smagākiem aspektiem, tad tika uzskatīts, ka bērns sevi novērtē kā cietušu no emocionālas vardarbības. Saistībā ar fiziskās vardarbības apgalvojumiem, ja bērns atzīmēja „dažreiz” „bieži” vai „ļoti bieži”, jeb arī „vienu vai divas reizes” saistībā ar smagākajiem fiziskās vardarbības aspektiem, tad tika uzskatīts, ka bērns sevi novērtē kā cietušu no fiziskas vardarbības.

Procedūra

Aptaujas anketa tika aizpildīta frontāli, visai klasei vienlaicīgi, audzināšanas stundas laikā. Klases audzinātājs nebija klāt uzdevumu izpildes laikā. Bērnu vecāki un bērni bija iepriekš informēti par pētījuma būtību un brīvprātības un konfidencialitātes principiem. Bērnu piedalīšanās pētījumā notika ar vecāku piekrišanu. Pēc tam bērni individuāli tika intervēti atbilstoši „Ročesteras vecāku stāstiņu” metodei. Katru nepabeigto stāstiņu bērnam nolasīja priekšā un intervētājs nedirektīvi mudināja, ar atvērto jautājumu palīdzību pastāstīt stāstus (piemēram, „Kas notika tālāk?”, „Tad kurš?”), kas atrisinātu doto situāciju. Intervētājs fokusējās uz vecāku uzvedību (piemēram, „Ko mamma darīja?”, „Ko vēl mamma darīja?”, „Ko viņa teica?”, „Kas vēl?”), un bērna emocionālajām atbildēm (piemēram, „Kā jutās tas zēns/meitene?”, „Kāpēc?”). Katram bērnam tika uzdoti tik daudz jautājumu, lai viņš būtu pabeidzis, atrisinājis stāstiņu. Bērni tika mudināti atrisināt stāstiņu, taču uz to netika uzspiests. Intervija ar bērnu notika skolā, kurā bērns mācās. Bērni tika intervēti atsevišķā

telpā, un viņu stāstījums tika ierakstīts diktofonā. Pēc tam bērna stāstījums tika atšifrēts un analizēts.

Pētījumā iesaistītie respondenti tika informēti par iegūto datu konfidencialitāti. Veicot kodēšanu, tika izmantota šifrēšanas sistēma, kas neļāva respondenta atbildes salīdzināt ar citiem pētījuma instrumentos iegūtajiem datiem. Lai pārbaudītu kodēšanas sistēmas ticamību, datu kodēšanā tika iesaistīts vēl viens pētnieks, kurš nebija informēts par pētījuma hipotēzi. Šādā veidā tika nokodēti 25 stāstiņi. Stāstījumu kategoriju savstarpējā saskaņotība starp neatkarīgajiem kodētājiem ir 93.4% (Kappa 0.77).

Rezultāti

Pētījuma dalībnieku sadalījums pa grupām. Pētījuma dalībnieki tika sadalīti divās grupās. Pirmajā grupā tika iekļauti tie bērni, kuri nebija atzīmējuši, ka būtu cietuši no emocionālas vai fiziskas vardarbības (n = 51, 26 zēns un 25 meitenes). Otrajā grupā tika iekļauti tie bērni, kuri bija atzīmējuši, ka ir cietuši no emocionālas vardarbības un/vai fiziskās vardarbības ģimenē (n = 25; 13 zēni un 12 meitenes).

Stāstījumu analīze.

Veicot bērnu stāstījumu kvalitatīvo analīzi tika izmantota kontentanalīzes principi. Stāstījumu analīzes procesā tika pieņemts stāstiņa saīsināts nosaukums, kas atspoguļo tajā ietvertu pamatdomu. Tādā veidā tika izveidoti nosaukumi: „Bērnu pieskatīšana”, „Istabas kārtošana”, „Saplēstie trauki”, „Sliktā atzīme”, „Laiks kopā”, „Neatnests piens” un „Kautiņš”. Piesaistes stāstījumu satura analīzē tika izdalīti pieci etapi.

Pirmais etaps - semantiskās vienības izdalīšana

Pirmajā stāstījumu analīzes etapā, katrs bērna stāstījums tika vairāk kārt izlasīts, no bērnu stāstījumiem izdalot semantiskās vienības, piemēram, otrajā stāstījumā „Istabas kārtošana” bērns sniedz šādu atbildi: "Kad bērns atnāk mājās mamma prasa: „Kāpēc Tu tā darīji?” Mamma uzlika mājas arestu, un kādu laiku neļāva iet pie draugiem". Dotajā stāstiņā tika izdalītas sekojošas semantiskās vienības:

- 1) mamma prasa: „Kāpēc Tu tā darīji?;
- 2) mamma uzlika mājas arestu, un kādu laiku neļāva iet pie draugiem.

Šādā veidā visi bērnu stāstījumi tika sadalīti semantiskajās vienībās.

Otrais etaps – kategoriju izveidošana

Izdalītās semantiskās vienības tika apvienotas noteiktās kategorijās. Vienā kategorijā ietilpa tās semantiskās vienības, kas pēc satura pauda līdzīgu domu. Pavisam tika izveidotas 93 kategorijas, no 12 – 16 kategorijām katram stāstiņam. Pēdējo kategoriju, katram stāstījumam, veidoja semantiskās vienības, kuras tika konstatētas tikai vienu reizi. Bieži tās bija ar pamatstāstījumu nesaistītas un neloģiskas atbildes. Katru reizi, kad tika atklāta semantiskā vienība, kas neiekļāvās kādā no esošajām kategorijām tika veidota jauna kategorija. Tādā veidā tika panākts, ka visa bērnu stāstījumos iekļautā informācija tika kategorizēta.

Pirmajam stāstījumam „Bērnu pieskatīšana” tika izveidotas 12 kategorijas. Piecas kategorijas ir saistītas ar bērnu (piemēram, bērns nepasaka mammai savas pretenzijas) un

piecas kategorijas ar mammu (piemēram, mamma tik un tā liek pieskatīt bērnu), bet divas kategorijas, kas sevī ietver atbildes trūkumu un netipiskas atbildes.

Otrajam stāstījumam „Istabas kārtošana” tika izveidotas 15 kategorijas Septiņas kategorijas ir saistītas ar bērnu (piemēram, bērns dodas pie draugiem bez mammas atļaujas) un septiņas kategorijas ar mammu (piemēram, mamma piekrīt, ka izdarīs vēlāk), bet viena kategorija, kas sevī ietver netipiskas atbildes.

Trešajam stāstījumam „Saplēstie trauki” tika izveidotas 11 kategorijas Trīs kategorijas ir saistītas ar bērnu (piemēram, bērns savāc splēstos traukus) un septiņas kategorijas ar mammu (piemēram, mamma sniedz palīdzību), bet viena kategorija, kas sevī ietver netipiskas atbildes.

Ceturtajam stāstījumam „Sliktā atzīme” tika izveidotas 12 kategorijas Trīs kategorijas ir saistītas ar bērnu (piemēram, bērns liecību parāda mammai) un septiņas kategorijas ar mammu (piemēram, mamma prasa paskaidrojumus), bet divas kategorijas, kas sevī ietver negatīvu situācijas atrisinājumu un netipiskas atbildes.

Piektajam stāstījumam „Laiks kopā” tika izveidotas 10 kategorijas Divas kategorijas ir saistītas ar bērnu (piemēram, bērns paliek mājās, bet nav norādes par kopīgām aktivitātēm) un viena kategorijas ar tēvu (tēvs pierunā bērnu par labu savai idejai), bet viena ar mammu (mamma atrisina situāciju), kā arī četras kurās ir iesaistīts gan tēvs, gan bērns (piemēram, tēvs un bērns iesaistīti kopīgā aktivitātē) un divas kategorijas, kas sevī ietver negatīvu situācijas atrisinājumu un netipiskas atbildes.

Sestajam stāstījumam „Neatnestais piens” tika izveidotas 16 kategorijas Septiņas kategorijas ir saistītas ar bērnu (piemēram, bērns otrreiz atnes pienu) un septiņas kategorijas ar tēvu (piemēram, tēvs uzliek sodu), bet divas kategorijas, kas sevī ietver negatīvu situācijas atrisinājumu un netipiskas atbildes.

Septītajam stāstījumam „Kautiņš” tika izveidotas 15 kategorijas Sešas kategorijas ir saistītas ar bērnu (piemēram, bērns pats sev sniedz medicīnisko palīdzību) un septiņas kategorijas ar tēvu (piemēram, tēvs iet pie kaušļiem noskaidrot situāciju), bet divas kategorijas, kas sevī ietver atbildes trūkumu un netipiskas atbildes.

Atbilstoši izveidotajai sistēmai, augstākminētajā piemērā, kurā bērna otrajā stāstījumā „Istabas kārtošana” tika izdalītas divas semantiskās vienības: „Mamma prasa: „Kāpēc Tu tā darīji?” un „Mamma uzlika mājas arestu, un kādu laiku neļāva iet pie draugiem”, tika attiecinātas atbilstošas kategorijas:

1) Kategorija: „Mamma prasa/lūdz paskaidrojumus par bērna rīcību” – semantiskā vienība „Mamma prasa: „Kāpēc Tu tā darīji?”;

2) Kategorija: „Mamma uzliek sodu/piemēro disciplinēšanas stratēģiju” – semantiskā vienība „Mamma uzlika mājas arestu, un kādu laiku neļāva iet pie draugiem”.

Trešais etaps – bieži un reti lietotās kategorijas

Šajā analīzes etapā tika noskaidrots, kuras kategorijas caurmērā ir uzskatāmas par tipiskām, t.i. parādās bieži, bet kuras bērnu stāstījumos tiek lietotas reti. Kategorijas, kuras izmantoja vairāk kā puse bērnu, tika uzskatītas par tipiskām.

Kopumā visos bērnu stāstījumos tika konstatētas četras kategorijas, kuras ir izmantojuši vairāk kā puse no visiem respondentiem (skatīt 1.tabulu). Visizplatītākā kategorija bija „Mamma sniedz medicīnisku palīdzību” stāstījumā „Saplēstie trauki”, to izmantoja 88,2% bērnu., kas norāda, ka dotā kategorija ir ļoti izplatīta, un ir uzskatāma par tipisku atbildi mūsu kultūrvidē.

Otrā visbiežāk lietotā kategorija bija „Tēvs vēlreiz liek atnest pienu”, stāstījumā „Neatnestais piens”, to izmantoja 64,5% respondentu. Šāda atbilde norāda, ka, iespējams, daudzās ģimenēs kā disciplinēšanas stratēģija tiek izmantota loģiskās sekas, kas šajā gadījumā nozīmē, ka bērnam ir jāizpilda vecāku lūgums un vēlreiz jādodas pēc piena, dotajā situācijā šāda stratēģija būtu uzskatāma par piemērotu un atbilstošu. Veiktā analīze parāda, ka arī šo kategoriju, varētu uzskatīt par tipisku atbildi mūsu kultūrvidē.

Savukārt, trešā visbiežāk lietotā kategorija bija „Tēvs izsaka pārmērumus, rājas” stāstījumā „Kautiņš”. 55,3% respondentu lietoja šādu atbildi. Dotā atbilde parāda, ka izplatīts veids kādā vecāki reaģē uz viņu uzlikto aizliegumu pārkāpumu ir rāšanās un pārmērumu izteikšana. Stāstiņā tiek piedāvāta situācija, kurā bērns nav ievērojis vecāku aizliegumu, kā rezultātā ir ticis piekauts. Bērnu stāstījumos varētu sagaidīt, ka tēvs bērnu mierina, sniedz medicīnisku palīdzību, taču mūsu kultūrvidē uzsvars tiek likts uz pārmērumu izteikšanu par pārkāptu aizliegumu. Arī šī kategorija būtu uzskatāma par tipisku atbildi mūsu kultūrvidē.

Pēdējā visbiežāk lietotā kategorija bija „Bērns pasaka mamma savas pretenzijas” stāstījumā „Bērnu pieskatīšana”. Šo kategoriju lietoja 51,3% bērnu. Dotā atbilde varētu norādīt, ka daudzās ģimenēs problemātiskas situācijas risināšanai tiek izmantota saruna, un, ka pētījumā iesaistītie bērni jūtas pietiekami droši, lai vecākiem paustu savu neapmierinātību un pretenzijas. Veiktā analīze parāda, ka arī šo kategoriju, varētu uzskatīt par tipisku atbildi mūsu kultūrvidē.

Šajā etapā, tika analizētas arī visretāk izmantotās kategorijas (skatīt 2.tabulu). Šeit tika aplūkotas kategorijas, kuras bērnu stāstījumos tika izmantotas mazāk kā 5% gadījumu. Šādas kategorijas bija samērā daudz - kopumā 19.

Stāstījumā „Istabas kārtošana” visretāk tika lietota kategorija „Mamma sakārto viņa vietā” (3,9%). Savukārt, stāstījumā „Neatnests piens” tās ir kategorijas: „Bērns atvainojas tēvam” (3,9%), „Samelo tēvam par notikušo” (3,9%), „Bērns nepieņem aprakstīto situāciju” (2,6%), „Iztiek bez piena” (2,6%).

Visretāk lietotās kategorijas stāstījumā „Laiks kopā” ir „Tēvs pierunā bērnu par labu savai idejai”(3,9%) un „Negatīvs risinājums” (3,9%). Visvairāk reti lietotās kategorijas tika lietotas stāstīnā „Kautiņš”: „Bērns pats sev sniedz medicīnisko palīdzību” (3,9%), „Tēvs mierina bērnu” (3,9%), „Bērns tēvam sola vairāk tā nedarīt” (3,9%), „Atvainojās tēvam” (2,6%), „Tēvs meklē palīdzību policijā” (2,6%) un „Nav atbildes” (2,6%).

Stāstījumos „Bērnu pieskatīšana” un „Sliktā atzīme” ir tikai viena reti lietotā kategorija, attiecīgi, „Mamma uzliek sodu/piemēro disciplinēšanas stratēģijas” (2,6%) un „Mamma izprot, mierina bērnu” (2,6%).

Stāstīnā „Saplēstie trauki” nebija neviena kategorija, kura būtu izmantojuši mazāk par 5% respondentu.

Visbiežāk, reti lietotās kategorijas, praktiskajā klīniskajā darbā norādītu uz problēmām bērnu un vecāku attiecībās, piemēram, „Bērns tā arī nenopērk pienu”, „Samelo tēvam par notikušo”, „Negatīvs risinājums”, „Bērns pats sev sniedz medicīnisko palīdzību” u.c. Visas šīs kategorijas var uzskatīt pat netipiskām, tas ir reti lietotām mūsu kultūrvīdē.

Ceturtais etaps – kategoriju salīdzināšana

Šajā stāstījumu analīzes etapā tika salīdzinātas bērnu, kuri ir cietuši no fiziskās vai emocionālās vardarbības ģimenē, lietotās kategorijas ar bērnu, kuri nav cietuši no fiziskās vai emocionālās vardarbības ģimenē, lietotajām kategorijām. Ar Khī - kvadrāta kritērija palīdzību tika noskaidrots, ka eksistē statistiski nozīmīgas atšķirības starp dažām kategorijām.

Balstoties uz Khī-kvadrāta kritēriju visvairāk statistiski nozīmīgas atšķirības tika atrastas starp septiņām stāstījumu kategorijām (skatīt 3.tabulu). Bērni, kuri uzrādīja, ka cieš no emocionālās un/vai fiziskas vardarbības stāstījumā „Istabas kārtošana” biežāk salīdzinājumā ar bērniem, kuri nav cietuši no emocionālas un/vai fiziskas vardarbības izvēlējās kategoriju „Mamma sakārto viņa vietā” ($\chi^2=6.37$; $p<.05$), stāstījumā „Saplēstie trauki” kategoriju „Bērns savāc saplēstos traukus” ($\chi^2=8.61$; $p<.01$) un „Bērns taisnojas par notikušo mammai” ($\chi^2=5.27$; $p<.05$) un „Bērns pats sev sniedz medicīnisko palīdzību” ($\chi^2=5.38$; $p<.05$), bet stāstījumā „Laiks kopā” kategoriju „Tēvs pierunā bērnu par labu savai idejai” ($\chi^2=6.37$; $p<.05$)

Stāstījumā „Saplēstie trauki” bērni, kuri nav cietuši emocionālas vardarbības statistiski nozīmīgi biežāk, balstoties uz Khī-kvadrāta kritēriju, izvēlas kategoriju „Mamma

sniedz palīdzību” ($\chi^2=5.27$; $p<.05$), bet stāstījumā „Kautiņš” kategoriju „Tēvs sniedz medicīnisko palīdzību” ($\chi^2=3.59$; $p<.05$).

Piektais etaps – virstēmu izveidošana

Šajā stāstījumu analīzes etapā kategorijas tika apvienotas plašākos abstraktākos jēdzienos jeb kategoriju kopumos, ar mērķi noskaidrot, vai ir kāds pazīmju/kategoriju kopums Latvijas bērnu stāstījumos, kas ir saistīti ar bērnu uzrādīto emocionālo un fizisko vardarbības pieredzi ģimenē. Lai to noskaidrotu tika apkopotas kategorijas, kuras procentuāli biežāk bija vērojamas bērniem, kuri ir cietuši no emocionālas un/vai fiziskas vardarbības un saturiski pauda līdzīgu domu. Tāpat tika apkopotas kategorijas, kuras procentuāli biežāk bija vērojamas bērniem, kuri nav cietuši no emocionālas un/vai fiziskas vardarbības un, kuras saturiski pauda līdzīgu domu. Tādā veidā tika izveidotas septiņas virstēmas, katrā iekļaujot 2-6 kategorijas.

Kopumā 3 virstēmas norāda uz negatīvu vecāku vai bērnu rīcību stāstījumos (skatīt 1.tabulu) un 4 virstēmas uz pozitīvu vecāku vai bērnu rīcību stāstījumos (skatīt 2.tabulu).

1. tabula

Bērnu vai vecāku negatīvu rīcību atspoguļojošo virstēmu/kategoriju lietošanas procentuālais biežums bērnu stāstījumos atkarībā no bērnu piedzīvotās fiziskās un/vai emocionālās vardarbības (pēc CTQ)

Virstēma	Stāstiņš	Kategorijas	Ir vardarbības pieredze (n = 25)		Nav vardarbības pieredzes (n = 51)	
			n	(%)	n	(%)
Bērns uzņemas pārāk daudz atbildības	Saplēstie trauki	Bērns savāc splēstos traukus	4*	(16)	0*	(0)
		Bērns pats sev sniedz medicīnisko palīdzību	4*	(16)	1*	(2)
		Bērns taisnojas par notikušo mammai	6*	(24)	3*	(5,9)
	Kopā pavadītais laiks	Bērns mēģina pierunāt tēvu	4	(16)	3	(5,9)
Bērns komunicē neatbilstošā veidā	Kautiņš	Atvainojās tēvam	2	(8)	0	(0)
		Bērnu pieskatīšana	Bērns nepasaka mammai savas pretenzijas	3	(12)	2
	Istabas kārtošana	Bērns dodas pie draugiem bez mammas atļaujas	4	(16)	2	(3,9)
Vecāki iesaistās/ rīkojās neatbilstošā veidā	Istabas kārtošana	Bērna nepaklausīšanai nav sekas	3	(12)	1	(2)
		Mamma sakārto viņa vietā	3*	(12)	0*	(0)
	Kopā pavadītais laiks	Tēvs un bērns katrs dara savu	11	(44)	15	(29,4)
		Tēvs pierunā bērnu par labu savai idejai	3*	(12)	0*	(0)
Neatnestais piens	Tēvs uzliek sodu	6	(24)	5	(9,8)	

* $p < 0,05$, attiecīgi $\chi^2 = 8,61, 5,27, 5,27, 6,37$ un $6,37$.

Pirmā virstēma, kas stāstījumos atspoguļo vecāku vai bērnu negatīvu rīcību, ir "Bērns uzņemas pārāk daudz atbildības". Tajā iekļautas trīs stāstiņos izdalītas piecas kategorijas, kuras procentuāli biežāk izvēlējās bērni ar vardarbības pieredzi. Šajā virstēmā tika apkopotas kategorijas, kurās bērns uzņemas pārāk daudz atbildības neatbilstoši dotajām situācijas aprakstam. Kategorijas no stāstījumiem par scenāriju "Saplēstie trauki" liecina par mātes nerūpēšanos – bērns pats savāc saplēstos traukus vai pats sev sniedz medicīnisko palīdzību. Tās norāda, ka bērns pilnīgi rūpējas pats par sevi un māte nav iesaistīta šajā norisē, lai arī pēc scenārija viņa atrodas blakus. No stāstījumiem par scenāriju "Kopā pavadītais laiks" iekļauta kategorija, kurā bērns cenšas tēvu pierunāt par labu savai idejai. Arī šajā kategorijā vērojams, ka bērns uzņemas lielāku daļu atbildības par situācijas atrisināšanu un tēvs ar bērnu nevis vienojas, bet bērns mēģina pierunāt vecāku. No stāstījumiem par scenārijiem "Saplēstie trauki" un "Kautiņš" ir iekļautas kategorijas, kurās bērns taisnojas vai atvainojas vecākiem par notikušo, lai arī pēc stāstiņa scenārija bērns ir savainots un viņam nepieciešamas vecāku rūpes.

Otrā virstēma, kas stāstījumos atspoguļo negatīvu vecāku vai bērnu rīcību, ir "Bērns komunicē neatbilstošā veidā". Tajā iekļautas divu stāstiņu divas kategorijas, kuras biežāk izvēlējās bērni, kas uzrādīja vardarbības pieredzi. Šajā virstēmā iekļautas kategorijas, kas liecina, ka bērns veido saskarsmi ar vecākiem, taču tā nav pilnīgi piemērota aprakstītajai situācijai. No stāstījuma par scenāriju "Bērna pieskatīšana" šajā virstēmā ir iekļautas kategorijas, kurās bērns nepasaka mammai savas pretenzijas, tātad pieņem mātes noteikumus un savu neapmierinātību patur pie sevis. Šajā gadījumā mātes tēls nepamana bērna neapmierinātību un nemeklē risinājumus, kā šo situāciju padarīt pieņemamāku visiem tajā iesaistītajiem. No stāstījumiem par scenāriju "Istabas kārtošana" iekļautas kategorijas, kurās bērns pats bez mammas atļaujas pieņem lēmumu doties pie draugiem. Arī šī kategorija liecina, ka šajā situācijā bērnam ir aktīvāka pozīcija un ka viņš pats pieņem lēmumus, kā tajā rīkoties. Šajā gadījumā nav mātes un bērna komunikācijas, kas varētu palīdzēt risināt situāciju.

Trešā virstēma, kas stāstījumos atspoguļo negatīvu vecāku vai bērnu rīcību, ir "Vecāki iesaistās/rīkojas neatbilstošā veidā". Tajā no trīs stāstiņiem ir iekļautas piecas kategorijas, kuras procentuāli biežāk izvēlējās bērni, kas uzrādījuši vardarbības pieredzi ģimenē. Šajā virstēmā iekļautās kategorijas liecina par scenārija situācijai neatbilstošu vecāku rīcību. Stāstījumos par scenāriju "Istabas kārtošana" mamma, neraugoties uz to, bērns nav sakārtojis istabu, kā viņam likts, istabu sakārto pati vai arī pieņem bērna rīcību un istaba tā arī netiek sakārtota. Šāda mātes uzvedība var liecināt par nekonsekventu vecāku rīcību, kad bērnam ir

grūti saprast, kuriem vecāku norādījumiem ir jāpakļaujas; šādu situāciju rezultāts var būt konflikti un arī vardarbīgas situācijas. No stāstījumiem par scenāriju "Kopā pavadītais laiks" šajā virstēmā ir iekļautas šādas kategorijas: "Tēvs mēģina pierunāt bērnu par labu savai idejai", proti, nav abpusējas komunikācijas, un "Tēvs un bērns dara katrs savu", t.i., scenārija atrisinājums neatbilst sākotnējam uzstādījumam, ka tēvs ar bērnu grib kopā pavadīt laiku. Šajā pazīmē iekļauta arī kategorija no stāstījumiem par scenāriju "Neatnestais piens", kurā tēvs soda bērnu. Lai arī šāda tēva rīcība ir atbilstoša aprakstītajam scenārijam, šo kategoriju biežāk ir izvēlējušies bērni, kuri uzrādījuši vardarbības pieredzi. Iespējams, ka tas liecina par vardarbīgu sodīšanu.

2. tabula

Bērnu vai vecāku pozitīvu rīcību atspoguļojošo virstēmu/kategoriju lietošanas procentuālais biežums bērnu stāstījumos atkarībā no bērnu piedzīvotās fiziskās un/vai emocionālās vardarbības (pēc CTQ)

Virstēma	Stāstiņš	Kategorijas	Ir vardarbības pieredze (n = 25)		Nav vardarbības pieredzes (n = 51)		
			n	(%)	n	(%)	
Vecāki sniedz bērnam pirmo palīdzību	Saplēstie trauki	Mamma sniedz pirmo palīdzību	19*	(76)	48*	(94,1)	
	Kautiņš	Tēvs sniedz pirmo palīdzību	4*	(16)	19*	(37,3)	
Mamma iesaistās/rīkojās atbilstošā veidā	Bērnu pieskatīšana	Mamma piekrīt kompromisam, saprot situāciju	2	(8)	11	(21,6)	
		Istabas kārtošana	Mamma prasa/lūdz paskaidrojumus par bērna rīcību	1	(4)	8	(15,7)
		Mamma iet meklēt bērnu	1	(4)	7	(13,7)	
		Mamma izsaka nosodījumu	6	(24)	20	(39,2)	
	Saplēstie trauki	Mamma nomazgā traukus	0	(0)	5	(9,8)	
	Sliktā atzīme	Mamma uzliek sodu/piemēro disciplinēšanas stratēģijas	1	(4)	8	(15,7)	
Tēvs iesaistās/rīkojās atbilstošā veidā	Neatnestais piens	Tēvs prasa paskaidrot rīcību	7	(28)	20	(39,2)	
		Tēvs izsaka vēlamo uzvedību, kā vajag darīt	6	(24)	18	(35,3)	
	Kautiņš	Tēvs prasa paskaidrojumus	3	(12)	14	(27,5)	
		Tēvs iet pie kaušļiem noskaidrot situāciju	6	(24)	21	(41,2)	
Bērns pieņem vecāku uzliktos noteikumus	Bērnu pieskatīšana	Bērns piekrīt mazākos bērnus pieskatīt	5	(20)	15	(29,4)	
		Sliktā atzīme	Bērns pats risina	5	(20)	15	(29,4)
	Kopā pavadītais laiks	Kopīga aktivitāte	3	(12)	10	(19,6)	
		Neatnestais piens	Bērns otreiz atnes pienu	3	(12)	15	(29,4)

*p < 0,05 attiecīgi $\chi^2 = 5,27, 3,59$.

Pirmā virstēma, kas stāstījumos atspoguļo pozitīvu vecāku vai bērnu rīcību, ir "Vecāki bērnam sniedz pirmo palīdzību". Tajā no diviem stāstiņiem iekļautas divas kategorijas, kuras biežāk izvēlējas bērni, kas nav uzrādījuši vardarbības pieredzi. Šajā virstēmā iekļautas kategorijas, kurās vecāki sniedz rūpes un palīdzību saviem bērniem, ja viņi ir savainoti. Abos stāstīšos – gan "Saplēstie trauki", gan "Kautiņš" – bērns tiek fiziski savainots, tādēļ viņam nepieciešama palīdzība, kuru vecāks viņam arī piedāvā.

Otrā virstēma, kas stāstījumos atspoguļo pozitīvu vecāku vai bērnu rīcību, ir "Mamma iesaistās/rīkojas atbilstošā veidā". Tajā no četriem stāstiņiem ir iekļautas sešas kategorijas, kuras biežāk izvēlējas bērni, kas nav uzrādījuši vardarbības pieredzi. Šajā virstēmā ir iekļautas kategorijas, kurās mammas rīcība atbilst piedāvātajam scenārijam. Stāstījumā par scenāriju "Bērnu pieskatīšana" bērns norāda, ka mamma viņu sapratīs un piekritīs kompromisam. Savukārt no stāstījumiem par scenāriju "Istabas kārtošana" ir iekļauta kategorija, kurā mamma bērnam lūdz paskaidrot savu uzvedību, izsaka nosodījumu, kas ir atbilstoši scenārijā aprakstītajai situācijai, kā arī neļauj bērnam palikt pie draugiem, bet dotas viņu meklēt. Arī stāstījumos par scenāriju "Sliktā atzīme" mammas reakcija pret bērna slikto vērtējumu ir sodīšanas jeb disciplinēšanas stratēģijas piemērošana. Stāstījumos par scenāriju "Saplēstie trauki" mamma pabeidz bērna iesākto darbu, kuru viņš nevar turpināt savainojuma dēļ, un tā ir aprakstītajai situācijai piemērota rīcība.

Trešā virstēma, kas stāstījumos atspoguļo pozitīvu vecāku vai bērnu rīcību, ir "Tēvs iesaistās/rīkojas atbilstošā veidā". Tajā no diviem stāstiņiem ir iekļautas četras kategorijas, kuras procentuāli biežāk izvēlējas bērni, kas neuzrādīja vardarbības pieredzi. Šajā virstēmā iekļautas kategorijas, kurās tēva rīcība atbilst piedāvātajai situācijai. Stāstījumos par scenārijiem "Neatnests piens" un "Kautiņš" tēvs lūdz bērnu paskaidrot, kā tas ir noticis, kā arī apraksta vēlamo uzvedību, proti, kā līdzīgā situācijā vajadzētu rīkoties nākamajā reizē. Bez tam no stāstījumiem par scenāriju "Kautiņš" izvēlēta kategorija, kurā tēvs ļoti aktīvi iesaistās situācijas risināšanā, dodoties noskaidrot situāciju pie kaušļiem.

Ceturrtā virstēma, kas stāstījumos atspoguļo pozitīvu vecāku vai bērnu rīcību, ir "Bērns pieņem vecāku uzliktos noteikumus". Tajā no četriem stāstiņiem ir iekļautas četras kategorijas, kuras biežāk izvēlējas bērni, kas neuzrādīja vardarbības pieredzi. Šajā pazīmē iekļautās kategorijas liecina, ka bērns pieņem vecāku norādījumus vai pats adekvāti iesaistās situācijas risināšanā. Stāstījumos par scenārijiem "Bērnu pieskatīšana" un "Neatnests piens" bērns piekrīt atiecīgi pieskatīt mazākos bērnus vai arī otrreiz atnest pienu pēc vecāku lūguma. Savukārt stāstījumos par scenāriju "Sliktā atzīme" bērns pats uzņemas atbildību par slikto

atzīmi un atbilstoši rīkojas, lai sekmes uzlabotos, bet stāstījumos par scenāriju "Kopā pavadītais laiks" – pieņem nosacījumus un iesaistās kopīgā aktivitātē ar tēvu.

Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu, vai Latvijas bērnu stāstījumos ir kādas virstēmas, kas saistītas ar bērnu uzrādīto emocionālās un fiziskās vardarbības pieredzi ģimenē, izmantojot Mann-Whitney kritēriju, vardarbības pieredzi uzrādījušo bērnu grupa tika salīdzināta ar to bērnu grupu, kas vardarbības pieredzi neuzrādīja (skatīt 3. tabulu). Izdalīto virstēmu lietojums bērnu stāstījumos atkarībā no vardarbības pieredzes atšķīrās statistiski nozīmīgi.

Balstoties uz Mann-Whitney kritēriju, bērniem, kas uzrādīja emocionālās un/vai fiziskās vardarbības pieredzi, un bērniem, kas fiziskas un/vai emocionālas vardarbības pieredzi neuzrādīja, statistiski nozīmīgi atšķīrās šādu vecāku vai bērnu negatīvu rīcību raksturojošo virstēmu lietojums (skatīt 3. tabulu): "Bērns uzņemas pārāk daudz atbildības" ($U = 349,0$; $p < 0,001$) un "Vecāki iesaistās/ rīkojās neatbilstošā veidā" ($U = 416,0$; $p < 0,05$). Savukārt statistiski nozīmīgas atšķirības atkarībā no vardarbības pieredzes nebija virstēmas "Bērns komunicē neatbilstošā veidā" lietojumam ($U = 556,0$; n.s.).

3.tabula

Secinotās statistikas rādītāji par vecāku vai bērnu negatīvu un pozitīvu rīcību atspoguļojošo virstēmu lietojumu bērnu stāstījumos atkarībā no piedzīvotās vardarbības pieredzes ģimenē (pēc CTQ)

Virstēmas	Ir vardarbības pieredze (n = 25)			Nav vardarbības pieredzes (n = 51)			U
	M	SD	Med	M	SD	Med	
Negatīva vecāku vai bērnu rīcība							
Bērns uzņemas pārāk daudz atbildības	0,16	0,18	0,20	0,02	0,08	0,00	349,0***
Bērns komunicē neatbilstošā veidā	0,14	0,30	0,00	0,03	0,13	0,00	556,0
Vecāki iesaistās/rīkojās neatbilstošā veidā	0,20	0,20	0,20	0,08	0,10	0,00	416,0**
Positīva vecāku vai bērnu rīcība							
Vecāki sniedz bērnam pirmo palīdzību	0,07	0,12,	0,00	0,19	0,15	0,16	356,5***
Mamma iesaistās/rīkojās atbilstošā veidā	0,46	0,28	0,50	0,65	0,27	0,50	428,5**
Tēvs iesaistās/rīkojās atbilstošā veidā	0,16	0,18	0,00	0,26	0,19	0,25	445,5*
Bērns pieņem vecāku uzliktos noteikumus	0,22	0,20,	0,25	0,35	0,23	0,25	430,5*

*. $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Balstoties uz Mann-Whitney kritēriju, bērniem, kas uzrādīja emocionālās un/vai fiziskās vardarbības pieredzi, un bērniem, kas fiziskas un/vai emocionālas vardarbības pieredzi neuzrādīja, statistiski nozīmīgi atšķīrās šādu vecāku vai bērnu pozitīvu rīcību raksturojošo virstēmu lietojums (skatīt 3. tabulu): "Vecāki sniedz bērnam pirmo palīdzību" ($U = 356,5$; $p < 0,001$), "Mamma iesaistās/ rīkojās atbilstošā veidā" ($U = 428,5$; $p < 0,05$),

"Tēvs iesaistās rīkojās atbilstošā veidā" ($U = 445,5$; $p < 0,05$) un "Bērns pieņem vecāku uzliktos noteikumus" ($U = 430,5$; $p < 0,05$).

Tātad ir izdalītas virstēmas, kuru lietojums to Latvijas bērnu stāstījumos, kas uzrāda emocionālas un/vai fiziskas vardarbības pieredzi, statistiski nozīmīgi atšķiras no šo virstēmu lietojuma to bērnu stāstījumos, kas vardarbības pieredzi neuzrāda.

Diskusija

Bērnu stāstījumi piedāvā plašas iespējas to analīzei un interpretācijai. Analizējot bērnu stāstījumus, izmantojot autoru piedāvāto analīzes sistēmu (Shields, Ryan, & Cicchetti, 2001), tika secināts, ka lielākā daļa stāstījumu ir pozitīvi vērsti un tikai dažos stāstījumos ir tieša norāde uz vecāku emocionālu vai fizisku vardarbību. Piedevām, daudzas stāstījumu detaļas palika ārpus autoru piedāvātās stāstījumu analīzes sistēmas un tā rezultātā tika zaudēts vērtīgs materiāls, kas varētu sniegt informāciju, kura būtu izmantojama, gan klīniskajā darbā, gan veicot zinātniskos pētījumus. Arī citi pētnieki atzīmē, ka izmantojot tikai autoru piedāvātās stāstījumu analīzes metodes ir liela iespēja pazaudēt unikālo materiālu, kas ir ietverts bērna stāstījumā. Tādēļ nepieciešams attīstīt tādas stāstījumu analīzes sistēmas, kas palīdzētu pēc iespējas precīzāk uztvert visas stāstījuma pasniegšanas un saturiskās nianšes, kā arī analīzes principiem būtu jābūt pielāgotiem dotajai kultūrvidei (Robinson, 2007; Green, Stanley, & Peters, 2007).

Tiešā veidā, norādes par fizisku vai emocionālu vardarbību tika iegūtas tikai dažos stāstījumos, taču ņemot vērā „Bērniņas traumas aptaujā” iegūtos rezultātus, var domāt, ka šajās ģimenēs fiziski vardarbīga uzvedība ir vērojama daudz biežāk, nekā tas tiek parādīts stāstījumos, kas varētu norādīt uz idealizāciju. Pētījumi rāda, ka bērniem, kas cieš no vardarbības biežāk ir vērojama nedroša piesaistes (Bowlby, 1969; Gagne, Tourigny, Joly, & Pouliot-Lapointe, 2007; Panfile, & Makariev, 2008; Posada, Kaloustian, Richmond, & Moreno, 2008). Savukārt, bērniem ar nedrošu piesaisti ir tendence biežāk savas emocijas vai nu pārmērīgi kontrolēt un regulēt, tās neizpaužot vai noliedzot, jeb arī nepietiekoši regulēt, kā rezultātā šīs emocijas kļūst pārmērīgi intensīvas un neadekvātas. Bērni ar nedrošu piesaisti visbiežāk veido idealizētus stāstījumus saistībā ar bērnu-vecāku attiecībām (Clyman, 2003), kas ir saistīts ar aizsardzības mehānismu darbību, visbiežāk izstumšanu un noliegšanu (Kaplan & Cassidy, 1985; Boulbjijs, 1988; Dozier & Kobak, 1992; Dozier & Lee, 1995; Pianta et al., 1996; Burge et al., 1997; Sroufe, 2003). Ņemot vērā augstāk minētos iemeslus, tika izvērstā detalizēta satura analīzi, veidojot jaunu stāstījumu analizēšanas sistēmu, kura koncentrējās uz bērnu stāstījumu atsevišķām detaļām, un varētu piedāvāt vēl vienu instrumentu, kas palīdzētu novērtēt gan bērnu un vecāku savstarpējās attiecības, gan bērnu vardarbības pieredzi ģimenē. Veicot, vardarbības pret bērnu izpēti, vēlams izmantot gan pašnovērtēšanas aptaujas, gan projektīvās izpētes metodes (gan zīmējumus, gan stāstījumus), lai pēc iespējas precīzāk atklātu bērna pieredzi, jūtas un attiecību kvalitāti ar bērnam svarīgiem cilvēkiem. Par cik cilvēka personība ir daudzdimensionāla, tad arī nepieciešamas

dažādas metodes un pieejas, lai šos daudzdimensionalitātes aspektus varētu pilnīgāk izprast (Kagan, 2005; Teglassi, 2007). Viens no veidiem kā pētīt piesaistes attiecības ir analizēt bērnu stāstījumos attēlotās piesaistes reprezentācijas (Holmberg, Robinson, Corbitt-Prise, & Wiener, 2007; Robinson, 2007)

Statistiski nozīmīgas atšķirības tika atrastas starp septiņām atsevišķām stāstījumu kategorijām. Bērni, kuri uzrādīja, ka ciešs no emocionālās un/vai fiziskas vardarbības stāstījumā „Istabas kārtošana” biežāk salīdzinājumā ar bērniem, kuri nav cietuši no emocionālas un/vai fiziskas vardarbības izvēlējās kategoriju „Mamma sakārto viņa vietā”, stāstījumā „Saplēstie trauki” kategoriju „Bērns savāc splēstos traukus” un „Bērns taisnojas par notikušo mammai”, un „Bērns pats sev sniedz medicīnisko palīdzību” bet stāstījumā „Laiks kopā” kategoriju „Tēvs pierunā bērnu par labu savai idejai”.

Bieži vien, emocionāli vardarbīgas situācijas ģimenē rodas, jo vecāki netiek galā ar bērna uzvedību, nepielieto efektīvas disciplinēšanas stratēģijas. Tā piemēram, stāstījumā „Istabas kārtošana”, bērns norāda, ka istabu sakārto mamma, viņa vietā, kas norāda uz nepareizas uzvedības izvēli no vecāku puses, kas nākotnē var novest pie jaunām situācijās, kurās bērns nepakļaujas vecāku norādījumiem, vai arī var veidoties situācijā, kurā vecāks bērnam pārmet, ka viņš ir kārtojis viņa vietā, kas var novest pie emocionāli vardarbīgas situācijas. Līdzīgi, stāstījumā „Saplēstie trauki” bērns norāda, ka pats savāks splēstos traukus un taisnosies mammai par notikušo, taču pēc aprakstītās situācijas viņam asiņo roka, notikušā situācija ir nejaušība, tas varētu norādīt, ka šiem bērniem netiek apmierinātas viņa vajadzība pēc mierinājuma un šāda mātes rīcība, balstoties uz oriģinālo kodēšanas sistēmu, norāda uz nedrošu piesaisti. Savukārt, stāstījumā „Sliktā atzīme”, no emocionālas vardarbības cietušiem bērniem biežāk parādās kategorija, „Bērns aiznes liecību parāda mammai”, iespējams, ka tieši šī kategorija uzrāda vienu no psiholoģiskās aizsardzības mehānismiem – idealizāciju. Arī citi pētnieki norāda, ka bērniem ar nedrošu piesaisti ir tendence veidot idealizētus stāstījumus saistībā ar bērnu-vecāku attiecībām (Clyman, 2003), kas ir saistīts ar aizsardzības mehānismu darbību, visbiežāk izstumšanu un noliegšanu, kas visbiežāk izpaužas kā izvairīšanās no stāstījuma stāstīšanas, nabadzīgu un neizvērstu stāstījumu veidošana (Kaplan & Cassidy, 1985; Boulbijijs, 1988; Dozier & Kobak, 1992; Dozier & Lee, 1995; Pianta et al., 1996; Burge et al., 1997; Sroufe, 2003). Tas var būt saistīts ar bērna vēlmi izvairīties no distresa, ko rada pamatstāstījumā aprakstītais konflikts, kas īpaši izteikts ir bērniem ar dezorganizēto piesaisti (Macfie, Cicchetti, & Toth, 2001), kā arī bērniem, kuru ģimenēs ir vērojama vardarbība pieaugušo starpā (Schechter et al., 2007) un bērniem ar garastāvokļa traucējumiem (Beresford et al., 2007).

Stāstījumā „Istabas kārtošana” bērni, kuri nav cietuši emocionālas vardarbības statistiski nozīmīgi biežāk stāstījumā „Saplēstie trauki” izmantoja kategoriju „Mamma sniedz palīdzību”, bet stāstījumā „Kautiņš” kategoriju „Tēvs sniedz medicīnisko palīdzību”. Bērnu vecāki šajās kategorijās tiek reprezentēti kā tādi, kas bērnam sniedz rūpes un mierinājumu. Saskaņā ar piesaistes teoriju, lai bērnam veidotos droša piesaistes ļoti svarīga ir mātes reakcija brīžos, kad bērns ir sāpināts, kad viņam nepieciešama palīdzības. Drošas piesaistes attiecību attīstību veicina atbalstošas, ierosinošas un kooperatīvas attiecības (Boulbiji, 1988; Posada, Kaloustian, Richmond, & Moreno, 2008). Bērni, kuri nav cietuši no emocionālas vardarbības ģimenē lietoja kategoriju, kurā parādās, ka vecāki sniedz bērnam medicīnisko palīdzību.

"Ročesteras vecāku stāstiņi" ir viena no metodēm ar, kuras palīdzību ir iespējams iegūt bērna stāstījumus par tēmām, kas saistītas ar bērnu vecāku savstarpējām attiecībām, un līdz ar to, piekļūt piesaistes reprezentācijām, kas saistītas ar šīm attiecībām. Ar kontenta analīzes palīdzību „Ročesteras vecāku stāstiņos” ir izdalītas septiņas pazīmes/kategoriju kopumi, kas turpmāk varētu tikt izmantoti gan zinātniskajā, gan praktiskajā darbībā.

„Ročesteras vecāku stāstiņu” stāstījumu analīze parāda, ka eksistē stāstījumu kategoriju kopums - pazīmes, kas ir raksturīgs bērniem, kuri ir cietuši no emocionālas un fiziskas vardarbības ģimenē. Statistiski nozīmīgas atšķirības starp bērniem, kuri ir/nav cietuši no vardarbības tika iegūtas gandrīz visās izdalītajās pazīmēs/kategoriju kopumos: „Bērns uzņemas pārāk daudz atbildības”, „Bērns komunicē neatbilstošā veidā”, „Vecāki iesaistās/rīkojās neatbilstošā veidā”, „Vecāki sniedz pirmo palīdzību”, „Mamma iesaistās/rīkojās atbilstošā veidā”, „Tēvs iesaistās rīkojās/atbilstošā veidā” un „Bērns pieņem vecāku uzliktos noteikumus”.

Trīs pazīme/kategoriju kopumi vairāk raksturo negatīvu bērnu vai vecāki rīcību „Bērns uzņemas pārāk daudz atbildības”, „Bērns komunicē neatbilstošā veidā”, „Vecāki iesaistās/rīkojās neatbilstošā veidā”. Arī citās stāstījumu analīzēs tiek izdalītas antisociālas reprezentācijas. (Robinson, 2007). Kategoriju kopumā/pazīmē „Bērns pats tiek galā ar situāciju, meklē risinājumu” tiek uzsvērtā situācijai neatbilstošā, pārlieku lielā bērna atbildība, kas netieši norāda uz atbalsta trūkumu no vecākiem, kas ir viens no būtiskiem aspektiem nedrošas piesaistes veidošanās procesā. ka bērns veido saskarsmi ar vecākiem, (Posada, Kaloustian, Richmond, & Moreno, 2008), taču tā nav pilnībā aprakstītajai situācijai piemērota. Kategoriju kopumā/pazīmē „Bērns komunicē neatbilstošā veidā” tiek uzsvērtā situācijai neatbilstošā bērna komunikācija ar vecākiem, tas ir, nav komunikācijas, kas būtu vērsta uz sadarbību un vienošanos. Pēdējā ar bērnu vai vecāku negatīvo rīcību saistītajā

kategoriju kopumā/pazīmē „Vecāki iesaistās/rīkojās neatbilstošā veidā”, uzsvars tiek likts uz vecāku situācijai neatbilstošu uzvedību. Šajā kategorijā parādās vecāku nekonekvētā uzvedība, netiešas norādes par pārlieku bargiem sodiem. Arī citos pētījumos ir atrasta saistība starp stāstījumos iegūtajām atbildēm un emocionāliem, uzvedības vai psihopatoloģiskiem simptomiem (Warren, Oppenheim, & Emde, 1996; Greenberg, DeKlyen, Speltz, and Endriga, 1997; Warren, Emde, & Sroufe, 2000; Toth, Cicchetti, Macfie, Rogosch, & Maughan, 2000; Macfie, Cicchetti, & Toth, 2001).

Četras pazīme/kategoriju kopumi vairāk raksturo pozitīvu bērnu vai vecāki rīcību „Vecāki sniedz bērnam rūpes un gādību”, „Mamma iesaistās/ rīkojās atbilstošā veidā”, „Tēvs iesaistās rīkojās atbilstošā veidā” un „Bērns pieņem vecāku uzliktos noteikumus”. Arī citās stāstījumu analīzēs tiek izdalītas empātiskas un sociāli atbilstošas (prosocial) reprezentācijas (Robinson, 2007). Empātija ir saistīta ar kategoriju kopumu/pazīmi „Vecāki sniedz bērnam rūpes un gādību”, „Mamma iesaistās/rīkojās atbilstošā veidā”, „Tēvs iesaistās rīkojās atbilstošā veidā”, kurās tiek uzsvērtā gan vecāku atbalstošā un mierinošā rīcība, gan izpratne un konsekventa rīkošanās. Virstēma „Bērns pieņem vecāku uzliktos noteikumus” norāda uz bērnu spēju pakļauties un pieņemt vecāku izvirzītos noteikumus un ierobežojumus, kas arī norāda uz attiecībām, kurās valda veselīgs varas sadalījums starp bērniem un vecākiem, kā arī bērna iekšējo drošības izjūtu un paļaušanos uz vecākiem.

Pilnveidojot jaunizveidoto kodēšanas un datu analīzes sistēmu, iespējams, nonākt pie jauna izpētes instrumenta, kuru varētu izmantot gan zinātniskajā darbībā, gan praktiskajā klīniskajā darbā. Veicot bērna psiholoģisko izpēti ir jāizmanto vairākas izpētes metodes, jo katra metode sniedz papildus skatījumu, informāciju, kas dod iespēju pilnīgāk izprast pētāmā problēmas, vajadzības un resursus, kā arī veidot precīzākus intervences/terapijas plānus. (Teglasi, Simcox & Kim, 2007). Īpaši nozīmīgi, pētījumā iegūtie rezultāti, varētu būt situācijās, kurās nepieciešams, izpētīt bērnu un vecāku savstarpējās attiecības, kā arī bērnu vardarbības pieredzi ģimenē.

Izmantotā literatūra

- Allen, J.P., Hauser, S.T., & Borman-Spurrell, E. (1996). Attachment theory as a framework for understanding squeals of severe adolescent psychopathology: An 11-year follow-up study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 254±263.
- Allen, J.P., Porter, M., McFarland, K., McElhaney, K.B., Marsh, P. (2007). The Relation of Attachment Security to Adolescents' Paternal and Peer Relationships, Depression, and Externalizing Behavior. *Child Development*, July/August 2007, Volume 78, Number 4, Pages 1222 – 1239
- Belden, A.C., Sullivan, J.P., & Luby, J.L. (2007). Depressed and healthy preschoolers' internal representations of their mothers' caregiving: Associations with observed caregiving behaviors one year later. *Attachment and Human Development*, 9(3), 239 – 254.
- Belsky, J., & Cassidy, J. (1994). Attachment and close relationships: An individual difference perspective. *Psychological Inquiry*, 5, 27-30.
- Beresford, C., Robinson, J. L., Holmberg, J., & Ross, R. G. (2007). Story stem responses of preschoolers with mood disturbances. *Attachment and Human Development*, 9(3), 255 – 270.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Vol.1, Attachment*. Basic Books, New York.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Vol.2, Separation, Anxiety and Anger*. Basic Books, New York.
- Bowlby, J. (1980). *Loss: Vol.3. Sadness and depression*. London: Penguin.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Parent – Child attachment and healthy Human development*. New York. Basic Books. Latv. Boulbijs, Dž. (1998). Drošais pamats. Apgāds "Rasa ABC".
- Bretherton, I., Ridgeway, D., & Cassidy, J. (1990). Assessing internal working models of the attachment relationship: An attachment story completion task for 3-year-olds. The role of internal working models in the attachment relationship. In M. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment during the preschool years* (pp. 273 – 308). Chicago: University of Chicago Press.
- Buchsbaum, H. K., & Emde, R. N. (1990). Play narratives in thirty-six-month-old children: Early moral development and family relationships. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 40, 129 – 155.
- Cassidy, J., Kirsh, S.J., Scolton, K.L. & Parke, R.D. (1996). Attachment and representations of peer relationships. *Developmental Psychology*, 32, 892-904.
- Cerezo, M.A. & Frías-Navarro (1994). Emotional and cognitive adjustment in abused children. *Child Abuse & Neglect* 18, 11, 923–932.

- Cicchetti, D., Cummings, E.M., Greenberg, M.T., & Marvin, R.S. (1990). An organizational perspective on attachment beyond infancy: Implications for theory, measurement, and research. In M.T. Greenberg, D.Cicchetti, & E.M.Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention*, pp.3-49. Chicago: University of Chicago Press.
- Crowell, J., & Treboux, D. (1995). A review of adult attachment measures: implications for theory and research. *Social development*, 4, 294.
- Emde, R.N. (1994). Individuality, context, and the search for meaning. *Child Development*, 65, 719 – 737.
- Fury, G., Carlson, E.A., & Sroufe, L.A. (1997). Children's representations of attachment relationships in family drawing. *Child Development*, 68, 1154-1164.
- Green, J., Stanley, C., & Peters, S. (2007). Disorganized attachment and atypical parenting in young school age children with externalizing disorder. *Attachment and Human Development*, 9(3), 207 – 222.
- Green, J., Stanley, C., Smith, V., & Goldwyn, R. (2000). A new method of evaluating attachment representations in young school-age children: The Manchester child attachment story task. *Attachment & Human Development*, 2, 48 – 70.
- Greenberg, M. T., DeKlyen, M., Speltz, M. L., & Endriga, M. C. (1997). The role of attachment processes in externalizing psychopathology in young children. In L. Atkinson, & K. J. Zucker (Eds.), *Attachment and Psychopathology* (pp. 196 – 222). New York: Guilford.
- Grych, J.H., Wachsmuth-Schlaefler, T., & Klockow, L. L. (2002). Interparental aggression and young children's representations of family relationships. *Journal of Family Psychology*, 16, 259 – 272.
- Harkness K.L, Lumley, M.N., &Truss, A.E. (2008). Stress generation in adolescent depression: the moderating role of child abuse and neglect. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 2008 Apr;36(3):421-32.
- Hill, J., Fonagy, P., Lancaster, G., & Broyden, N. (2007). Aggression and intentionality in narrative responses to conflict and distress story stems: An investigation of boys with disruptive behaviour problems. *Attachment and Human Development*, 9(3), 223 – 237.
- Hodges, J., Steele, M., Hillman, S., & Henderson, K. (2003). Mental representations and defenses in severely maltreated children: A story stem battery and rating system for clinical assessment and research applications. In R. N. Emde, D. P. Wolf, & D. Oppenheim (Eds.), *Revealing the inner worlds of young children: The MacArthur Story Stem Battery and parent – child narratives* (pp. 240 – 267). New York: Oxford University Press.
- Holmberg, J., Robinson, J., Corbitt-Prise, J., & Wiener, P. (2007). Using narratives to assess competencies and risks in young children: experiences with high risk and normal population. *Infant Mental Health Journal*, Vol.28 (6). 647-666.

- Kendall-Tackett, K.A. & Eckenrode, J. (1996) The effects of neglect on academic achievement and disciplinary problems: a developmental perspective, *Child Abuse and Neglect*, 20(3), pp. 161-169.
- Kerns, K.A., Klepac, L., & Cole, A.K. (1996). Peer relationships and preadolescents' perceptions of security in the child-mother relationship. *Developmental Psychology*, 32, 457-466.
- Levendosky, A.A., Okun, A. & Parker, J.G. (1995). Depression and maltreatment as predictors of social competence and social problem-solving skills in school-age children. *Child Abuse and Neglect*, 19, 1183-1195.
- Lieberman, M., Doyle, A., & Markiewicz, D. (1999). Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70, 202-213.
- Macfie, J., Cicchetti, D., & Toth, S. L. (2001). Dissociation in maltreated versus nonmaltreated preschool-aged children. *Child Abuse & Neglect*, 25, 1263 – 1267.
- Murray, L., Woolgar, M., Briers, S., & Hipwell, A. (1999). Children's social representations in dolls' house play and theory of mind tasks, and their relation to family adversity and child disturbance. *Social Development*, 8, 179 – 200.
- Olds, D.L., Kitzman, H., Cole, R., Robinson, J., Sidora, K., Luckey, D. W., et al. (2004). Effects of nurse home visiting on maternal life course and child development: Age 6 follow-up results of a randomized trial. *Pediatrics*, 114, 1550 – 1559.
- Oppenheim, D., Emde, R. N., & Warren, S. L. (1997). Children's narrative representations of mothers: Their development and associations with child and mother adaptation. *Child Development*, 68, 127 – 138.
- Oppenheim, D., & Waters, H. S. (1995). Narrative processes and attachment representations: Issues of development and assessment. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 60(2 – 3), 197 – 215.
- Page, T., & Bretherton, I. (2001). Mother – and father – child attachment themes in the story completions of preschoolers from post-divorce families: Do they predict relationships with peers and teachers? *Attachment & Human Development*, 3, 1 – 29.
- Posada, G., Kaloustian, G., Richmond, M.K., & Moreno. (2007). Maternal secure base support and preschoolers' secure base behavior in natural environments. *Attachment and Human Development*. Dec; Vol. 9 (4), pp. 393-411.
- Posada, G., Pratt, D.M. (2008). Physical aggression in the family and preschoolers' use of the mother as a secure base. *Journal of Marital and Family Therapy*. Jan; Vol. 34 (1), pp. 14-27.

- Prino, C. & Peyrot, M. (1994). The Effect of Child Physical Abuse and Neglect on Aggressive, Withdrawn, and Prosocial Behavior." *Child Abuse and Neglect*, 18 (10): 869-882.
- Reading, R. (2008). Importance of early neglect for childhood aggression. *Child Care and Health Development*. Sep;34(5):699-700.
- Robinson, J.L. (2007). Story stem narratives with young children: Moving to clinical research and practice. *Attachment & Human Development*, September 2007; 9(3): 179 – 185.
- Robinson, J., Herot, C., Haynes, P., & Mantz-Simmons, L. (1999). Children's story stem responses: A measure of program impact on developmental risks associated with dysfunctional parenting. *Child Abuse & Neglect*, 24, 99 – 110.
- Schechter, D.S., Zygmont, A., Coates, S. W., Davies, M., Trabka, K. A., McCaw, J., Kolodji, A., & Robinson, J. L. (2007). Caregiver traumatization adversely impacts young children's mental representations on the MacArthur Story Stem Battery. *Attachment and Human Development*, 9(3), 187 – 205.
- Shields, A., Ryan, R.M., & Cicchetti, D. (2001). Narrative representations of caregivers and emotion dysregulation as predictors of maltreated children's rejection by peers. *Developmental psychology*, vol, 37, No 3, 321-337
- Shonk, S.M., Cicchetti, D. (2001). Maltreatment, competency deficits, and risk for academic and behavioral maladjustment. *Developmental Psychology*. Vol.37(1):3–17.
- Steele, M., Steele, H., Woolgar, M., Yabsley, S., Fonagy, P., Johnson, D., et al. (2003). An attachment perspective on children's emotion narratives: Links across generations. In R. N. Emde, D. P. Wolf, & D. Oppenheim (Eds.), *Revealing the inner worlds of young children: The MacArthur Story Stem Battery and parent – child narratives* (pp. 163 – 181). New York: Oxford University Press.
- Stirling, J.J., Amaya-Jackson, L., & Amaya-Jackson, L. (2008). Understanding the behavioral and emotional consequences of child abuse. *Pediatrics [Pediatrics]* 2008 Sep; Vol. 122 (3), pp. 667-73.
- Teglasi, H., Simcox, A. G., & Kim, N. (2007). Personality constructs and measures. *Psychology in the Schools*, 44(3), 215 – 229.
- Toth, S. L., Cicchetti, D., Macfie, J., & Emde, R. N. (1997). Representations of self and other in the narratives of neglected, physically abused, and sexually abused preschoolers. *Development and Psychopathology*, 9, 781 – 796.
- Toth, S. L., Cicchetti, D., Macfie, J., Rogosch, F. A., & Maughan, A. (2000). Narrative representations of moralaffiliative and conflictual themes and behavioral problems in maltreated preschoolers. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 307 – 317.
- Toth, S.L., Maughan, A., Manly, J. T., Spagnola, M., & Cicchetti, D. (2002). The relative efficacy of two interventions in altering maltreated preschool children's representational models: Implications for attachment theory. *Development and Psychopathology*, 14, 877 – 908.

- Verschueren, K., Marcoen, A., & Schoefs, V. (1996). The internal working model of the self, attachment and competence in five-year-olds. *Child Development*, 67, 2493 – 2511.
- Waldinger, R.J., Toth, S.L. & Gerber, A. (2001). Maltreatment and internal representations of relationships: Core relationship themes in the narratives of abused and neglected preschoolers. *Social Development*, 10(1), 41 – 58.
- Warren, S. L., Emde, R. N., & Sroufe, L. A. (2000). Internal representations: Predicting anxiety from children's play narratives. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39, 100 – 107.
- Warren, S. L., Oppenheim, D., & Emde, R. N. (1996). Can emotions and themes in children's play predict behavior problems? *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34, 1331 – 1337.
- Waters, E., & Cummings, E. M. (2000). A secure base from which to explore close relationships. *Child Development*, 71, 164 – 172
- WEBB, m., Heisler, D., Call, S., Chickering, S.A., & Coulburn, T.A. (2007). Shame, guilt, symptoms of depression, and reported history of psychological maltreatment. *Child Abuse and Neglect*. Nov-Dec;31(11-12):1143-53.
- Zahn-Waxler, C., Cole, P. M., Richardson, D. T., Friedman, R. J., Michel, M. K., & Belouad, F. (1994). *Merrill Palmer Quarterly*, 40, 98 – 119.